

Cuprins

Cuvânt-înainte	15
Abrevieri.....	17
Titlul I. Reguli generale privitoare la moștenire.....	19
Capitolul I. Noțiuni generale	19
<i>Secțiunea I. Precizări terminologice</i>	<i>19</i>
1. Moștenirea	19
2. Persoana despre a cărei moștenire este vorba, defunctul.....	20
3. Persoanele care dobândesc patrimoniul defunctului	20
4. Noțiunea de „masă succesorală”	20
5. Noțiunea de „succesiune”	21
<i>Secțiunea a II-a. Felurile moștenirii.....</i>	<i>22</i>
6. Enumerare	22
7. Moștenirea legală	23
8. Moștenirea testamentară.....	24
9. Coexistența moștenirii legale cu cea testamentară.	24
9.1. Coexistența calității de moștenitor legal cu aceea de legatar.....	26
10. Noțiunea de „moștenire ab intestat”	28
Capitolul II. Caracterele juridice ale transmiterii moștenirii	31
11. Enumerare	31
12. Transmiterea moștenirii este o transmisiune pentru cauză de moarte (<i>mortis causa</i>)	31
13. Transmiterea moștenirii este o transmisiune universală.....	32
14. Transmiterea moștenirii este o transmisiune unitară	40
14.1. Excepții de la caracterul unitar al transmisiunii succesorale.....	41
14.2. Ipoteze care nu constituie excepții de la caracterul unitar al transmisiunii succesorale	50
15. Transmiterea moștenirii este indivizibilă	53

Capitolul III. Deschiderea moștenirii	57
<i>Secțiunea I. Noțiuni introductive</i>	57
16. Reglementare	57
<i>Secțiunea a II-a. Data deschiderii moștenirii</i>	58
17. Stabilirea datei (momentului) deschiderii moștenirii	58
18. Importanța juridică a datei deschiderii moștenirii	61
<i>Secțiunea a III-a. Locul deschiderii moștenirii</i>	63
19. Stabilirea locului deschiderii moștenirii	63
20. Dovada locului ultimului domiciliu	68
21. Importanța juridică a locului deschiderii moștenirii	69
Capitolul IV. Condițiile generale ale dreptului de a moșteni	75
<i>Secțiunea I. Enumerarea condițiilor</i>	75
22. Condițiile prevăzute de Codul civil	75
<i>Secțiunea a II-a. Capacitatea succesorală</i>	75
§1. Noțiunea de capacitate succesorală	75
23. Reglementare	75
24. Probleme de capacitate în cazul moștenirii în nume propriu, prin reprezentare succesorală și prin retransmitere	76
§2. Persoanele care au capacitate succesorală	83
25. Persoanele fizice în viață	83
26. Persoanele dispărute	84
27. Persoanele concepute, dar nenăscute la data deschiderii moștenirii	85
28. Persoanele juridice	86
§3. Persoanele care nu au capacitate succesorală	88
29. Persoanele fizice precedate și persoanele juridice care au încetat să aibă ființă	88
30. Persoanele fizice decedate în același timp (codecedații)	88
<i>Secțiunea a III-a. Vocația la moștenire</i>	93
31. Noțiune	93
32. Vocația succesorală generală și concretă	94

<i>Secțiunea a IV-a. Nedemnitătea succesorală</i>	95
33. Noțiune	95
34. Caractere juridice	95
35. Cazurile de nedemnitate	97
35.1. Nedemnitatea de drept	98
35.2. Nedemnitatea judiciară	109
36. Efectele nedemnității succesorale	116
36.1. Efectele nedemnității față de nedemn	116
36.2. Efectele nedemnității față de descendenții nedemnului	119
36.3. Efectele nedemnității față de terți	120
37. Invocarea nedemnității succesorale	126
38. Înlăturarea efectelor nedemnității	129
Titlul II. Moștenirea legală	132
Capitolul I. Regulile generale ale devoluțiunii legale a moștenirii	132
<i>Secțiunea I. Condițiile dreptului de moștenire legală</i>	132
§1. Noțiuni introductive	132
39. Noțiunea de „moștenire legală”	132
40. Enumerarea condițiilor	133
§2. Vocația succesorală legală	134
41. Vocația legală generală (eventuală)	134
42. Principiul reciprocității vocației legale generale la moștenire	137
43. Vocația legală concretă (efectivă, utilă)	139
<i>Secțiunea a II-a. Principiile generale ale devoluțiunii legale a moștenirii și excepțiile de la aceste principii</i>	140
§1. Enumerarea principiilor	140
44. Trei principii	140
44.1. Principiul chemării la moștenire a rudelor în ordinea claselor de moștenitori legali	140
44.2. Principiul proximității gradului de rudenie între moștenitorii din aceeași clasă	146
44.3. Principiul egalității între rudele din aceeași clasă și de același grad chemate la moștenire	147

§2. Reprezentarea succesorală.....	148
45. Noțiune și utilitate	148
45.1. Imposibilitatea reprezentării renunțătorului în dreptul nostru succesoral	152
46. Domeniu de aplicare.....	160
47. Condiții.....	162
47.1. Cel reprezentat să fie lipsit de capacitatea de a moșteni sau să fie nedemn față de defunct	162
47.2. Locul celui reprezentat să fie un loc util.....	166
47.3. Reprezentantul să îndeplinească toate condițiile generale pentru a culege moștenirea lăsată de defunct.....	169
48. Modul cum operează reprezentarea.....	176
49. Efectele reprezentării succesorale	185
49.1. Efectul general al reprezentării succesorale.....	185
49.2. Efectul particular al reprezentării succesorale	188
50. Probleme speciale privind moștenirea prin reprezentare și prin retransmitere în lumina legilor de restituire (Legea nr. 18/1991, Legea nr. 112/1995, Legea nr. 10/2001).....	195

Capitolul II. Reguli speciale aplicabile diferitelor categorii de moștenitori legali	206
<i>Secțiunea I. Dreptul de moștenire al rudelor defunctului</i>	<i>206</i>
51. Considerații generale.....	206
§1. Clasa întâi de moștenitori legali: descendenții defunctului.....	206
52. Preliminarii.....	206
53. Noțiunea de „descendenți”	207
54. Împărțirea moștenirii între descendenți	210
55. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al descendenților.....	213
§2. Clasa a doua de moștenitori legali: ascendenții privilegiați și colaterali privilegiați	214
56. Precizări prealabile	214
57. Preliminarii.....	214
58. Noțiunea de „ascendenți privilegiați”	215
59. Vocația succesorală a tatălui din afara căsătoriei	215

60. Problema vocației succesoriale a părinților firești în cazul adopției	216
61. Vocația succesorală a adoptatorului	217
62. Împărțirea moștenirii între ascendenții privilegiați și între ei și colateralii privilegiați	217
63. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al ascendenților privilegiați	221
64. Noțiunea de „colaterali privilegiați”	221
65. Împărțirea moștenirii între colateralii privilegiați	225
65.1. Reguli generale	226
65.2. Regulă specială: împărțirea pe linia a moștenirii	227
66. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al colateralilor privilegiați	231
§3. Clasa a treia de moștenitori legali: ascendenții ordinari	232
67. Noțiunea de „ascendenți ordinari”	232
68. Împărțirea moștenirii între ascendenții ordinari	233
69. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al ascendenților ordinari	234
§4. Clasa a patra de moștenitori legali: colateralii ordinari	234
70. Noțiunea de „colaterali ordinari”	234
71. Împărțirea moștenirii între colateralii ordinari	235
72. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al colateralilor ordinari	237
<i>Secțiunea a II-a. Drepturile succesoriale ale soțului supraviețuitor al defunctului</i>	<i>237</i>
§1. Noțiuni generale	237
73. Sediul materiei	237
74. Condițiile cerute soțului supraviețuitor pentru a putea moșteni	238
74.1. Ipoteza divorțului	239
74.2. Ipoteza constatării nulității sau a anulării căsătoriei	242
75. Corelația dintre dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor și regimul matrimonial ales la încheierea căsătoriei	244
76. Enumerarea drepturilor succesoriale ale soțului supraviețuitor	247

§2. Dreptul de moștenire al soțului supraviețuitor în concurs cu oricare dintre clasele de moștenitori legali sau în lipsa rudelor din cele patru clase.....	248
77. Câtimea dreptului la moștenire al soțului supraviețuitor.....	248
77 bis. Probleme speciale privind drepturile soțului supraviețuitor	250
78. Imputarea cotei soțului supraviețuitor	255
79. Caracterele juridice ale dreptului la moștenire al soțului supraviețuitor.....	257
§3. Dreptul special de moștenire al soțului supraviețuitor asupra mobilierului și obiectelor de uz casnic	257
80. Condiții speciale.....	258
80.1. Soțul supraviețuitor să nu vină la moștenire în concurs cu descendenții defunctului.....	259
80.2. Soțul decedat să nu fi dispus de partea sa din aceste bunuri prin liberalități	261
80.3. Ipoteza căsătoriei putative din cauză de bigamie	263
81. Noțiunea de „mobilier” și „obiecte de uz casnic”	263
82. Natura juridică a dreptului special la moștenire al soțului supraviețuitor.....	267
82.1. Două teorii	267
82.2. Consecințele de ordin practic ale celor două teorii.....	267
82.3. Poziția jurisprudenței și a doctrinei majoritare	268
82.4. Situația sub imperiul noului Cod civil	269
§4. Dreptul de abitație al soțului supraviețuitor	269
83. Noțiune și condiții	269
84. Caractere juridice	272
85. Corelația dintre dreptul de abitație și legislația locativă.....	274
<i>Secțiunea a III-a. Drepturile asupra moștenirii vacante.....</i>	<i>276</i>
86. Noțiunea de „moștenire vacantă”	276
87. Beneficiarii moștenirilor vacante	280

88. Natura juridică.....	282
89. Particularitățile drepturilor asupra moștenirilor vacante.....	283
89.1. Certificatul de vacanță a moștenirii. Momentul dobândirii moștenirii vacante	283
89.2. Administrarea provizorie a bunurilor moștenirii.....	288
89.3. Răspunderea pentru pasivul moștenirii numai în limita activului.....	289
89.4. Inexistența dreptului de opțiune succesorală.....	291
89.5. Problema sezinei.....	291
 Bibliografie selectivă.....	 295

Francisc Deak

Romeo Popescu

Tratat de drept succesoral

Ediția a III-a, actualizată și completată

Vol. I. Moștenirea legală

Universul Juridic

București

-2013-

*„Moartea este un fenomen simplu în natură. Doar oamenii îl fac înspăimântător”
(Marin Preda, *Cel mai iubit dintre pământeni*)*

„Să mori nu este nimic, înspăimântător este să nu trăiești” (Victor Hugo)

Cuvânt-înainte

S-au scurs mai bine de 12 ani de la trecerea în neființă a regretatului profesor Francisc Deak. Și după acest moment, alte și alte generații de juriști au învățat folosind tratatele sale consacrate contractelor speciale și succesiunilor, care au rămas opere de referință în domeniile respective. S-a confirmat încă o dată – dacă mai era nevoie – cât de încărcate de adevăr sunt cuvintele lui Alexandru Vlahuță din memorabila sa poezie „*Din prag*”:

„*Bine e să știi, la moarte, că o dungă lași – un nume*

C-ai săpat la zidul nopții, c-ai muncit să-ți scoți în lume

Din al creierului zbucium, ca pe-un diamant, ideea.

Urma-ți fi-va cunoscută pe-unde ți-ai purtat scânteia...”

Apariția noului Cod civil și a operelor ulterioare, adoptarea sau, după caz, modificarea unor acte normative relevante în materia dreptului de moștenire, pronunțarea unor hotărâri importante ale Curții Constituționale și ale instanțelor judecătorești au creat necesitatea actualizării *Tratatului de drept succesoral*, apărut ultima dată în anul 2002. Am considerat că este o datorie de suflet și de conștiință de a face în așa fel încât această lucrare monumentală să rămână la fel de vie, constituind un instrument juridic util pentru studenții facultăților de drept, pentru teoreticienii și practicienii dreptului.

Am încercat să ofer explicațiile necesare privitoare la rațiunea pentru care au fost adoptate unele reglementări din noul Cod civil și am ilustrat unele idei prin exemple concrete, care să fie de ajutor în special studenților. Nu în ultimul rând, m-am străduit ca – ori de câte ori am considerat necesar – să privesc dincolo de caracterul tehnic al materiei succesiunilor și să scot în evidență aspectele de ordin moral, social și psihologic care stau la baza reglementării din „cea mai frumoasă materie a dreptului civil”, așa cum o considera profesorul Francisc Deak.

Romeo Popescu

Abrevieri

AUB	- Analele Universității București
C. Ap.	- Curtea de Apel
Cas.	- Curtea de Casație
C. civ.	- Codul civil
CD	- Culegere de decizii
C. fam.	- Codul familiei
C. Jud.	- Curierul Judiciar
col. civ.	- colegiul civil
C. pen.	- Codul penal
C. pr. pen.	- Codul de procedură penală
C. pr. civ.	- Codul de procedură civilă
CSJ	- Curtea Supremă de Justiție
dec.	- decizia
H.G.	- Hotărârea de Guvern
ICCJ	- Înalta Curte de Casație și Justiție
JN	- Justiția Nouă
LP	- Legalitatea Populară
O.G.	- Ordonanța Guvernului
p.	- pagina
Repertoriu ...	- Repertoriu de practică judiciară în materie civilă a Tribunalului Suprem și a altor instanțe judecătorești pe anii 1952-1969 de I. Mișuță, Al. Lesviodax, iar pe anii 1969-1975, 1975-1980 și 1980-1985 de I. Mișuță (Ed. Științifică 1970, 1976, 1982, 1986)
RRD	- Revista Română de Drept
RRDP	- Revista Română de Drept Privat
s. civ.	- secția civilă
s. civ. propr. int.	- secția civilă și de proprietate intelectuală
T.	- Tribunalul

TJ	- Tribunalul Județean
TMB	- Tribunalul Municipiului București
T. Pop.	- Tribunalul Popular
T. Reg.	- Tribunalul Regional
TS	- Tribunalul Suprem

Titlul I

Reguli generale privitoare la moștenire

Capitolul I Noțiuni generale

Secțiunea I Precizări terminologice

1. Potrivit art. 953 C. civ., prin *moștenire* se înțelege transmiterea patrimoniului unei persoane fizice decedate către una ori mai multe persoane în ființă (persoane fizice, persoane juridice, unități administrativ-teritoriale – comună, oraș, municipiu, după caz – ori statul). Rezultă că regulile care guvernează moștenirea se pot aplica numai în cazul morții unei persoane fizice, nu și în cazul încetării existenței unei persoane juridice.

Moștenirea legală și testamentară reprezintă moduri de dobândire a dreptului de proprietate. În acest sens, art. 557 alin. (1) C. civ. prevede că „Dreptul de proprietate se poate dobândi, în condițiile legii, prin convenție, **moștenire legală sau testamentară**, accesiuine, uzucapiune, ca efect al posesiei de bună-credință în cazul bunurilor mobile și al fructelor, prin ocupațiune, tradițiune, precum și prin hotărâre judecătorească, atunci când ea este translativă de proprietate prin ea însăși”.

În locul noțiunii de „moștenire” se utilizează și noțiunea de „succesiune”. În acest sens, Codul civil prevede, de exemplu, că „Transmiterea bunului pe cale de *succesiune* nu poate fi oprită prin stipularea inalienabilității” [art. 627 alin. (5)]. Termenul „succesiune” îl regăsim și în cuprinsul art. 806 C. civ.¹.

¹ Potrivit art. 806 C. civ., „În timpul exercitării calității sale, administratorul nu va putea deveni parte la niciun contract având ca obiect bunurile administrate sau să dobândească, altfel decât prin *succesiune*, orice fel de drepturi asupra bunurilor respective sau împotriva beneficiarului”.

2. *Persoana despre a cărei moștenire este vorba, defunctul*, se mai numește și *de cuius*, abreviere din formula dreptului roman *is de cuius successione (rebus) agitur* (cel despre a cărui moștenire /bunuri/ este vorba). În acest sens se vorbește, de exemplu, de moartea lui *de cuius*¹, fiind oarecum impropriu să se vorbească de moartea defunctului. Se mai utilizează, uneori, și termenul de „autor” (de exemplu, autorul comun al comoștenitorilor)², iar în cazul moștenirii testamentare, de „testator”.

3. *Persoanele care dobândesc patrimoniul defunctului* se numesc „moștenitori” sau „succesori”³. În cazul moștenirii testamentare dobânditorul se numește, de regulă, „legatar”.

4. *Noțiunea de „masă succesorală”*. În cadrul dreptului de moștenire, noțiunea de „moștenire” sau „succesiune” (uneori „ereditate”) se întrebuițează nu numai în sensul de transmitere a patrimoniului unei persoane fizice decedate către una sau mai multe persoane în ființă, dar și pentru desemnarea a însuși patrimoniului transmis din cauză de moarte, deci în sens de masa succesorală⁴. În acest sens, se vorbește de

¹ Gen. sg. de la *quis*, se folosește numai la singular.

² Art. 1.105 C. civ. prevede că „(1) Moștenitorii celui care a decedat fără a fi exercitat dreptul de opțiune succesorală îl exercită separat, fiecare pentru partea sa, în termenul aplicabil dreptului de opțiune privind moștenirea *autorului* lor. (2) În cazul prevăzut la alin. (1), partea succesibilului care renunță profită celorlalți moștenitori ai *autorului* său”.

³ Codul civil de la 1864 utiliza în mod frecvent și termenul livresc de „eredee”, „erezi”, „coerezi” (de exemplu, art. 692, 693, 696, 699, 701, 703-704, 707-714 C. civ. 1864).

⁴ În practica judiciară mai veche s-a decis că „Întrucât clauza de împuternicire înscrisă în libretul CEC reprezintă un mandat, care încetează la moartea mandantului titular de libret (*de cuius*), suma înscrisă în libret la data morții lui face parte integrantă din moștenire” (TS, s. civ., dec. nr. 1347/1972, în *Repertoriu...* 1969-1975, p. 205, nr. 511), ca și obligația mandatarului de a da socoteală moștenitorilor cu privire la sumele ridicate în temeiul clauzei de împuternicire (TS, s. civ., dec. nr. 1629/1976, în *Repertoriu...* 1975-1980, p. 141, nr. 331), dacă raportul de mandat nu a fost dublat de un alt act juridic care anihilează obligația de a da socoteală (a se vedea Fr. Deak, *Tratat de drept civil. Contracte speciale, Vol. II (Locațiunea, Închirierea locuinței, Arendarea, Antrepriza, Mandatul)*, ediția a IV-a (actualizată de L. Mihai și R. Popescu), Ed. Universul Juridic, București, 2007, Cap. VII, nr. 10, p. 233-234. Tot astfel, în

moștenirea (succesiunea) lăsată de defunct, de moștenirea dobândită de moștenitori, de moștenirea sau succesiunea vacantă¹ (*hereditas iacens*²), adică fără stăpân (*hereditas caduca*³) etc.

5. *Noțiunea de „succesiune”*. O precizare se mai impune în legătură cu noțiunea de „succesiune”. În cadrul dreptului civil, această noțiune se întrebuițează și într-un sens mai larg, desemnând orice transmisiune de drepturi, între vii sau pentru cauză de moarte, transmisiune care poate fi universală, cu titlu universal sau cu titlu

practica recentă a instanței supreme (a se vedea ICCJ, s. civ. propr. int., dec. nr. 7522 din 25 octombrie 2011, publicată pe www.scj.ro) s-a decis că „dacă mandatarul a ridicat sumele de bani din contul defunctei mandante, pe baza specimenului de semnătură în bancă, o formă de mandat care presupune posibilitatea mandatarului de a ridica sume de bani din contul mandantului și în lipsa vreunui alt mandat care să-i confere mandatului împuternicirea de a dispune într-un anumit fel de sumele ridicate din contul defunctei, aceasta avea obligația să justifice modul în care a utilizat sumele respective.

Cum mandatarul nu a făcut dovada desocotirii față de mandantă în timpul vieții acesteia în ceea ce privește suma de bani ridicată din contul defunctei, obligația de a da socoteală se execută față de moștenitorii mandantei, dreptul corelativ de a pretinde predarea bunurilor primite în puterea mandatului – drept patrimonial – transferându-se acestora prin moștenire”.

Masa succesorală trebuie să fie stabilită fără adăugirile și îmbunătățirile aduse de moștenitor bunurilor rămase de la defunct (TS, s. civ., dec. nr. 1593/1979, în CD, 1979, p. 124-125), eventualele modificări ulterioare neavând nicio influență (TJ Hunedoara, dec. civ. nr. 1272/1977, în RRD nr. 7/1978, p. 49; TJ Cluj, dec. civ. nr. 1196/1988, în RRD nr. 5/1989, p. 66). Tot astfel, despăgubirile acordate sau pretinse pentru moartea prin accident a unei persoane nu fac parte din masa succesorală lăsată (TJ Tulcea, dec. civ. nr. 276/1977, în RRD nr. 12/1977, p. 47), persoanele păgubite putând valorifica dreptul la despăgubiri potrivit regulilor care guvernează răspunderea civilă delictuală, inclusiv competența teritorială a instanțelor judecătorești.

¹ Art. 2.636 C. civ. dispune că „În cazul în care, conform legii aplicabile moștenirii, *succesiunea* este vacantă, bunurile situate sau, după caz, aflate pe teritoriul României sunt preluate de statul român în temeiul dispozițiilor legii române privitoare la atribuirea bunurilor unei *succesiuni vacante*”.

² Vb. lat. *iaceo* – a zăcea. În dreptul roman era cunoscut adagiul *hereditas iacens sustinet personam defuncti* – moștenirea deschisă dar neacceptată prelungește personalitatea defunctului. A se vedea E. Molcuț, *Drept privat roman*, Ed. Universul Juridic, București, 2011, p. 436.

³ Adj. lat. *caducus* – fără stăpân.